

БІЗНЕС ЯК ІМПЕРАТИВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

В. К. САВЧУК, доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри статистики та економічного аналізу
*Національний університет біоресурсів
і природокористування України*
e-mail: savchuk111@mail.ru

Анотація. Розглянуто роль бізнесу у створенні сприятливого середовища для соціально-економічного розвитку держави та еколого-безпечної життєдіяльності людини. Сприятливе середовище передбачає розвиток виробництва за рахунок впровадження ресурсозбалансованих, енергозберігаючих технологій, що забезпечують раціональне, ощадливе використання обмежених природних ресурсів при збереженні комфортних умов проживання людини.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, бізнесовий імператив, екологічний імператив, інтенсифікація виробництва, інновації, прибуток, менталітет, якість життя

Актуальність. Людина, відокремившись від природи, спрямувала свої зусилля на організацію виробництва, яке з часом стало основою її життєдіяльності. Однак в історичному екскурсі людина поводитися так, що покриття своїх потреб почала здійснювати за рахунок споживацького ставлення до природних ресурсів. Активізація споживання, а, відповідно, дедалі більше залучення у виробництво обмежених ресурсів, особливо зросло з використанням бізнесових механізмів господарювання, які, по суті, стали основою соціально-економічного розвитку суспільства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням розвитку бізнесу, його впливу на формування економічного потенціалу держави та соціальні процеси, з акцентом на відповідності бізнесу перед суспільством і природою, присвятили свої праці багато науковців, зокрема, А. Д. Діброва, В. М. Жук, І. І. Замула, В. В. Зіновчук, О. Ю. Єрмаков, М. М. Ільчук, С. М. Кваша, А. М. Колот, І. Д. Лазаришина, М. Й. Малік, Л. Ю. Мельник, В. Ф. Оберемчук, М. Д. Руденко, П. Т. Саблук, В. О. Сизоненко, В. М. Трегобчук, С. Фукуяма, А. В. Чупіс, В. О. Шевчук, М. М. Шигун та інші вчені.

Мета дослідження – оцінити роль бізнесу в економічному і соціальному розвитку держави з посиленням його відповідальності перед суспільством та природою.

Матеріали і методи дослідження передбачають використання філософських методів пізнання явищ і процесів, зокрема принципу діалектики – при оцінці становлення й розвитку бізнесу, системний підхід

– при вивченні дуальності економічного і соціального розвитку, програмно-цільовий підхід – при персоніфікації соціальної і екологічної відповідальності бізнесу.

Результати дослідження та їх обговорення. Україна як держава, визначилася з пріоритетом розвитку, яким є побудова соціально-орієнтованої економіки, коли вона створює для людини середовище з високим рівнем якості життя [1]. Однак, за даними Державної служби статистики, в Україні середовище проживання людей досить некомфортне, оскільки щороку в повітря, водні та земельні угіддя потрапляє близько 11 млн т небезпечних забруднюючих речовин, із яких 57% – шкідливі викиди в атмосферу, 40% – у поверхневі водойми, 3% – небезпечні відходи, що забруднюють земельні угіддя. Зокрема, протягом 2014 р. в атмосферу потрапило 5,2 млн т шкідливих речовин від стаціонарних і пересувних джерел забруднення.

У загальній кількості шкідливих речовин викиди метану й оксиду азоту (які належать до парникових газів) становлять, відповідно, 6,4 і 1,5 тис. т. До цього слід додати і 27,8 млн т діоксиду вуглецю, що істотно позначається на зміні клімату. Розмір екологічних збитків від виробничої діяльності (втрати земельних, водних і лісових ресурсів, забруднення довкілля тощо) в Україні щороку перевищує 50 млрд грн.

На жаль, і в планетарному масштабі загрози життю людини наростають. За оцінками спеціалістів ООН, регіональними загрозами є те, що Європа продовжує забруднювати землю промисловими відходами і знищує ліси; Північна Америка поширює монокультурне землеробство; Південно-Західна Азія перенаселена й надмірно збільшує поголів'я худоби; Південно-Східна Азія продовжує інтенсивно знищувати тропічні ліси, у цьому регіоні спостерігається «генетична ерозія»; Південна Америка не контролює розширення тропічних лісів за рахунок зменшення, і навіть зникнення, традиційних сортів культурних рослин; Африка перенаселена, знищує тропічні ліси, неконтрольовано нарощує поголів'я худоби, не створює перешкод розширенню пустелі [2].

Значним джерелом забруднення довкілля є галузь сільського господарства, зокрема рослинництво. На зміну традиційній, перевіреній віками системі землеробства «земля-зерно-гній-земля» прийшла інтенсивна система: «земля-зерно-мінеральні добрива-зерно-більше мінеральних добрив». При цьому культурні рослини засвоюють усього близько 40% хімічних поживних речовин, які вносяться з мінеральними добривами. Решта вимиваються з ґрунту і потрапляють до річок, водойм та підґрунтових вод, забруднюючи їх [3].

Однак, на сучасному етапі панівною є думка, що тільки інтенсифікація виробництва забезпечує успішний економічний розвиток, який важко поєднати з охороною довкілля. Так, промислово розвинені країни Заходу стали багатими тому, що впродовж століть безконтрольно використовували дешеві природні ресурси та «брудні» джерела енергії. Пріоритетним джерелом розвитку є й будуть нововведення, які ініціюють підприємці. Як підкреслював Шумпетер [4], підприємець постійно вкладає в економіку

нове і тим самим стає рушійною силою змін. Підприємці зумовлюють ріст і метаморфози економіки, ризикуючи й створюючи нові комбінації використання факторів виробництва, вони сприяють випуску нових товарів, ефективніше використовують уже відомі матеріали, впроваджують нову техніку і технології, освоюють нові ринки збуту, переходять до раціональніших форм організації виробництва та управління [5]. Тобто, йдеться про зміни та інновації, які призводять до заміни старого новим у процесі вільної творчості.

Отже, підприємець є центральним суб'єктом в процесі внутрішньосистемних змін, який впроваджує нововведення в період спокою і рівноваги. Такі нововведення призводять до порушення неперервності, потребують відмови від старого (продукти, форми організації тощо) на користь незвичного нового і пов'язані з ризиком. Старе витісняється – починається процес «творчої руйнації».

Проте концепція «творчої руйнації» Шумпетера не завжди прийнята для пояснення нових економічних явищ, які породжує сучасна глобалізація, коли спад ділової активності може супроводжуватися зростанням домінування конкретної країни і впровадження передових технологій та розробок у серійне виробництво при скороченні зайнятості у високотехнологічних галузях. Швидкість економічних змін нині настільки велика, а інерція економічних знань настільки сильна, що економічна наука в ряді випадків просто не встигає аргументовано пояснювати всі поточні зміни.

За Шумпетером, спонукальним мотивом до пошуку і впровадження нових комбінацій є прибуток як винагорода за нововведення. Визначальну роль тут відіграє не конкуренція цін чи якості, а конкуренція нових товарів, технологій, джерел постачання, організаційних форм. Спочатку конкуренція нововведень сприяє нарощуванню виробництва продукції і прибутку, оскільки використовується незначною кількістю підприємців, тих, хто раніше за інших їх освоїв. Коли нововведення розповсюджуються, виробничі витрати вирівнюються і прибуток зменшується або повністю зникає.

Однак, орієнтування бізнесу на прибуток, на свої внутрішньосистемні інтереси призвело до деградації природного середовища життя людини, зниження його соціально-екологічної привабливості та стає основною причиною втрати суспільної довіри до розвитку підприємництва.

Дослідження підтверджують, що повернути довіру людей до бізнесу можна тільки змінивши ціннісні орієнтири поведінки людини не тільки як споживача, а й як суб'єкта виробничої діяльності. Тому що, тільки інноваційний підхід, творча ініціатива людей, нестандартність мислення, готовність йти на ризик, гнучкість під час прийняття рішень, створення умов для активізації соціальної активності жінок є тими додатковими можливостями для розвитку економіки, які не потребують значних капітальних витрат і фінансових ресурсів.

Такий вектор розвитку держави передбачений «Стратегією «Україна – 2020» [6], згідно з якою, Україна має стати державою із сильною економікою та передовими інноваціями. Для цього необхідно відновити макроекономічну стабільність, забезпечити стійке зростання економіки екологіч-

но невиснажливим способом, створити сприятливі умови для ведення господарської діяльності та підвищення якості і безпеки життя людини.

Продуктивність такого підходу до розвитку бізнесу підтверджує практика економічно розвинених країн, які забезпечили баланс соціальних і бізнесових інтересів. Так, у Європейському Союзі створено ретельно розроблений і технічно складний комплекс відносин між загальною економікою і сільськогосподарським сектором. Традиційно ціни на сільськогосподарську продукцію підвищувалися до рівня, який гарантував навіть дрібним фермерам рівень життя, співмірний із загальнодержавними стандартами і забезпечував компенсацію внутрішньогалузевих дисбалансів [7].

Країни ЄС продовжують удосконалювати механізм фінансової підтримки сільгоспвиробників. Половину всієї підтримки в ЄС отримують сільські громади і понад $\frac{3}{4}$ від решти 50% суми – самозайняті фермери. Існує і суттєва непрямая підтримка більшості сільгоспвиробників через податкові пільги [8]. Зауважимо, що політика підтримки розвивається у секторі, який м стає дедалі менш важливим, оскільки кількість робочих місць у сільському господарстві постійно скорочується, а його частка у валовому внутрішньому продукті Союзу становить на сьогодні лише 0,6 %. Це ще раз підкреслює соціальну (а не бізнесову) політику фінансової підтримки сільськогосподарського виробництва в ЄС.

Отже, з одного боку, прагнення підприємців до збагачення за рахунок споживацького використання обмежених природних ресурсів призводить до деградації природного середовища життя людини, з другого – використовуючи ініціативу, творчий підхід, інновації, бізнес є основою соціально-економічного розвитку держави. Це потребує розробки таких механізмів, які б забезпечили спрямованість бізнесу не тільки на розвиток економіки, а й, використовуючи інтелект, ініціативність, інновації підприємця, прискореними темпами зменшувати антропогенне навантаження на довкілля, забезпечували поліпшення природного середовища проживання людини.

Тобто, бізнес як імператив соціально-економічного розвитку повинен поступитися екологічному імперативу, який має стати визначальним у розвитку як матеріального виробництва, так і духовної культури. На даному етапі їх необхідно розглядати в органічній єдності, оскільки тільки в раціональному поєднанні можна реалізувати переваги як одного, так і іншого імперативів, забезпечуючи збалансованість економічного, соціального та екологічного розвитку суспільства.

Висновки і перспективи. Бізнес як активно продукуюча система життєво необхідних для людини продуктів, розвивається за рахунок безконтрольного нарощування використання обмежених природних ресурсів і «брудних» джерел енергії, до чого його спонукає економіка майбутнього, як тотальна споживацька (ринкова) економіка і одержання прибутку, який залишається основним критерієм, рушієм розвитку бізнесу, всупереч тому, що ця економічна категорія віртуальна і не відображує реального приросту національного багатства країни.

З іншого боку, тільки підприємство, використовуючи інтелек-

туальний потенціал людини, творчу ініціативу, ділову активність, створює сприятливі передумови продукування нових ідей, нових можливостей для поступального розвитку економіки. У результаті цього, бізнес залишається тією рушійною силою, яка формуватиме економіку майбутнього, підпорядковану раціональному використанню природних ресурсів із поліпшення середовища життєдіяльності людини.

Проте, зважаючи позитив і негатив бізнесу, оцінюючи стан і тенденції, зміни природного середовища проживання людини, нагальною є необхідність заміни бізнесового імперативу соціально-економічного розвитку суспільства екологічним, без чого неможливо підвищувати якість і безпеку життя людини. Це складний довготривалий процес, який потребує кардинальних змін як філософії матеріального буття людини, яка повинна усвідомити особистісну, духовну самоцінність, тобто в зону її впливу поряд з якістю, безпекою та моральним рівнем життя повинна потрапити вся економіка як така. Це може прийти через усвідомлення того, що менталітет людини, її психологічні орієнтири не відповідають новим умовам життя і мають бути змінені відповідним вихованням і освітою.

Першочерговими заходами цього є: пріоритет принципів збалансованого соціально-економічного розвитку з дотриманням екологічних обмежень, високої якості і безпеки життя людини, збереження біологічного і ландшафтного біорізноманіття, формування всебічно освіченої особистості, пріоритетами якої стануть принципи самообмеження у використанні природних ресурсів та морально-етичні цінності людини, відповідальної за збереження біосфери, як середовища проживання нинішнього і майбутніх поколінь.

Список літератури

1. Конституція України : закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [Zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-br](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-br).
2. Програма дій «Порядок денний на XXI століття» / пер. з англ. : ВГО «Україна. Порядок денний на XXI століття». – К. : Інтелсфера, 2000. – 360 с.
3. Руденко М. Енергія прогресу / М. Руденко. – Тернопіль : Джура, 2005. – 412 с.
4. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития / А. Й. Шумпетер. – М. : Прогресс, 1982. – 435 с.
5. Основи підприємництва : навч. посіб. для дистанційної форми навчання / [С. М. Кваша та ін.]. – К. : Ун-т «Україна», 2004. – 452 с.
6. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ, Стратегія від 12.01.2015 № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
7. Волес В. Творення політики в Європейському Союзі / В. Волес, Г. Волес / пер. з англ. Р. Ткачук. – К. : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2014. – 871 с.
8. Гаряча агрополітика [Електронний ресурс]. – Режим доступу : AgroPolit.com.

References

1. Verkhovna Rada Ukrainy (1996). Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 № 254k/96-VR, Retrieved from Zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-br.
2. Prohrama diyi «Porjadok denniy na XXI stolittia» (2000). – K. : Intelsfera.

3. Rudenko, M. (2005). Energhiya progresu [Energy advanced]. Ternopil: Dzhura.
4. Shumpeter, J. A. (1982). Teoryya ekonomycheskogho razvytyja [Theory of Economic Development]– Moscow: Proghress.
5. Kvasha, S. M. (2004). Osnovy pidprijemnyctva [Fundamentals of entrepreneurship]. – Kyiv: Un-t «Ukrayina».
6. Prezydent Ukrainy (2015). Strateghija stalogho rozvytku «Ukrayina – 2020»: Ukaz № 5/2015 vid 12.01.2015, Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015/>.
7. Voles, V. (2014) Tvorennia polityky v Yevropeiskomu Soiuzi [Policy-making in the European Union]. Kyiv: Vydavnytstvo Solomii Pavlychko «Osnovy».
8. Haryacha ahropolityka (2015) / Retrieved from AgroPolit.com.

БИЗНЕС КАК ИМПЕРАТИВ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВА

В. К. Савчук

***Аннотация.** Рассмотрена роль бизнеса в создании благоприятной среды для социально-экономического развития государства и безопасной жизнедеятельности человека. Благоприятная среда предусматривает развитие производства за счет внедрения ресурсобалансированных, энергоэкономных технологий, что обеспечивает рациональное использование ограниченных природных ресурсов при сохранении комфортных условий жизнедеятельности человека.*

***Ключевые слова:** социально-экономическое развитие, бизнесовый императив, экологический императив, интенсификация производства, инновации, прибыль, менталитет, качество жизни*

BUSINESS AS IMPERATIVE SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE SOCIETY

V. K. Savchuk

***Abstract.** In the article is discussed the role of business in creating an enabling environment for social and economic development and safe human livelihoods. An enabling environment involves the development of production through the introduction balance of recources, energy saving technologies that provide rational use of scarce natural resources while maintaining the comfortable conditions of human livelihoods.*

***Keywords:** social and economic development, business imperative, environmental imperative, production intensification, innovation, profit, mentality, quality of life*